

INTERVIEW

SANDRA ORLOVIĆ | direktorica Fonda za humanitarno pravo u Beogradu

za naš magazin govori o suočavanju sa prošlošću, ali i o propuštenim prilikama, ulozi europskih zvaničnika i generacijama koje dolaze, a koje će morati same da se izbore kako bi saznale istinu

NAŠA GENERACIJA NIJE SPOSOBNA ZA SUOČAVANJE SA PROŠLOŠĆU

Razgovarala: **NIDŽARA AHMETAŠEVIĆ**
(Beograd)

Direktorica beogradskog Fonda za humanitarno pravo **Sandra Orlović** (35) pravica je rođena u Tuzli, koja se sa zadivljujućom hrabrošću bori s odbijanjem drugih da se suoče sa prošlošću. Zbog onog što radi, advokat načelnika Generalštaba Vojske Srbije generala **Ljubiše Dikovića**, nakon što je Fond objavio dosje o njegovoj ulozi u zločinima na Kosovu, podnio je nedavno i krivičnu prijavu protiv direktorice Orlović. O navodima iz dosjea niko ne govori ništa. «**Diković je još na istoj poziciji i nikada nije odgovorio ni na jedno konkretno pitanje koje smo postavili. Nije reč o paušalnim optužbama, ali on, kao neko ko obavlja javnu funkciju, nije udostojio porodice žrtava i društvo odgovora krijući se iza funkcije i institucije Vojske Srbije, predstavljajući postavljanje tih pitanja kao napad na instituciju, na državu. I uvek se oslanjajući na omiljeni stereotip i etiketiranje nevladinih organizacija kao stranih tela u društvu**», objašnjava Sandra Orlović na početku našeg razgovora.

PRAVA PITANJA

■ Ipak, da li se bilo šta desilo nakon objavljivanja Vašeg dosjea o njemu?

Kosovska vlada mu više ne dozvoljava ulazak. Istražujući taj slučaj videli smo da se 90-ih lako mogao utvrditi trag prema ljudima i institucijama koje su odgovorne. Papiri koje je potpisao general Diković govore da tela koja su

ostala posle zločina jesu bila u njegovoj nadležnosti, a o njima niko ništa nije mogao saznati tokom 15 godina. To pokazuje besprizorno odsustvo bilo kakve empatije prema žrtvama. Da ne pričamo o procesu pomirenja.

■ Svojevrsni odgovor je došao u vidu krivične prijave protiv Vas.

Diković je u jednom trenutku, nakon objave dosjea, rekao da narušavamo proces pomirenja i da treba da se okrenemo budućnosti. On je paradigma cele te politike i establišmenta, i njihovog razumevanja pomirenja: hajde da pružimo ruku jedni drugima dok hodamo po masovnim grobnicama i da ne pričamo više ništa o tome. I onda, kada otvaramo te teme,

Nisam sigurna, a želela bih da verujem, da je premijer svestan da pomirenje i suočavanje sa prošlošću nije samo odlazak u Srebrenicu, nego proces koji treba da traje 365 dana u godini

tražimo da se otvore arhive, tvrdimo da se za ljude koji se i dalje vode kao nestali na Kosovu može vrlo lako utvrditi gde su ako se prati trag asanacije terena i postavlje pitanja odgovornoj osobi. Nije to nikakva komplikovana teorija. To je zdravorazumski proces razmišljanja koji je na dohvata ruke. Pitanje je zašto to naše institucije nisu uradile? S malo truda smo sklopili priču oko Rudnice (masovna grobnica na granici Srbije i Kosova, op. a.). Tužilaštvo za ratne zločine Srbije je 2010. godine, četiri godine pre nego je grobnica otkrivena, objavilo da su dobili informacije o postojanju masovne grobnice dodajući da postoje sumnje da su tu tela 250 Albanaca ubijenih u Drenici. Dakle, tada su znali odakle su tela doneta. Da podsetim, Drenica je bila zona odgovornosti generala Dikovića. Dakle, tada su imali poveznicu, ali do danas nisu preduzeli nikakav konkretan korak.

■ Kada govorimo o politici izbjegavanja suočavanja sa prošlošću, moramo spomenuti posjetu Aleksandra Vučića Srebrenici. Kako nakon dvije sedmice vidite sve što se desilo i kakve su posljedice?

Neću reći ništa novo ako kažem da je ono što se dešavalo 11. jula počelo mnogo ranije, još sa najavom Velike Britanije da će predložiti rezoluciju na usvajanje pred Savetom bezbednosti. Onda je usledio celi diplomatski rat koji je Srbija vodila. Naravno, možemo razgovarati o ulozi Rusije na Balkanu, ali mislim da je važnije za tu priču o pomirenju i propuštenoj prilici da taj dan prođe dostojanstveno i sa nekom mnogo jačom i iskrenijom porukom za

IZVINJENJE NIJE DOVOLJNO

Direktorica beogradskog Fonda za humanitarno pravo Sandra Orlović smatra da izvinjenja moraju pratiti konkretna djela i da se vlast u Srbiji mora ustručavati svega što može uvrijediti i poniziti žrtve

► budućnost, nego pričati o tome kako se Srbija ponašala tokom tih mesec dana. Niko nije govorio o nelogičnosti da se toliko energije, gneva i vremena troši da se spreči donošenje rezolucije koja ponavlja ono što piše u presudama sudova UN-a. Kako je jednoj političkoj odluci data veća snaga nego pravnim aktima? To su nelogičnosti i sitne shizofrenije naše politike koje obični ljudi nisu u mogućnosti razumeti i shvatiti, ali lako padaju pod propagandu.

■ **Da li ipak možemo vidjeti neki značaj te posjete?**

Ako se posmatra to sa neke možda duže istorijske distance, ovaj Vučićev odlazak će imati veći značaj i biće u istoriji verovatno zabilježen kao pomak u cilju pomirenja, posebno zbog Vučićeve političke biografije. Ponekada čak mislim da bi manje negativnih reakcija izazvalo da je Nikolić otišao tamo zbog te grozne Vučićeve rečenice “za jednog Srbina ubićemo sto muslimana”. Mislim da ga je to politički obeležilo za celi život, i u očima Bošnjaka on mora da uradi još mnogo ovakvih gestova da bi ublažio gorčinu koju osećaju zbog te rečenice. Ta rečenica je izgovorena u najvažnijoj instituciji Republike Srbije, u Parlamentu, i odzvanja i odjekuje Bosnom još uvek. Nisam sigurna, a želela bih da verujem, da je premijer svestan da pomirenje i suočavanje sa prošlošću nije samo odlazak u Srebrenicu, nego proces koji treba da traje 365 dana u godini. Svedoci smo da je u Srbiji, ali i celom regionu, javni prostor u velikoj meri prepušten ljudima koji nastavljaju ideologiju koja je dovela do rata, da se institucije time ne bave, da politički lideri ohrabreni političkim zvaničnicima iz EU pokušavaju gledati u budućnost, ne govoriti o prošlosti, a celi javni prostor je prepušten raznoraznim ekspertima, istoričarima, onima koji brinu o nacionalnom interesu i daju novu interpretaciju onog što se dešavalo '90-ih.

Naš stav u Fondu je da izvinjenja moraju pratiti konkretna dela. Konkretna dela znači i da se ustručavaš svega što može uvrediti, poniziti i zaboleti žrtve. Dakle, izvinjenje nije dovoljno i potpuno je beskorisno i besmisleno ukoliko posle toga, kao sa Tadićem koji je naknadno rekao da je u Srebrenicu otišao zbog ekonomskih investicija ili da ipak nije siguran da je to genocid. Politički lideri se igraju pomirenja pokušavajući da malo doteraju svoje političke biografije, a u realnosti se ništa ne dešava.

POLITIČKI POENI

■ **Još jedan rezultat Vučićeovog odlaska u Srebrenicu je posjeta Predsjedništva Beogradu, tokom koje, najavljeno je, neće biti riječi o prošlosti...**

Od posete se također pravi cirkus sa ne znam koliko policajaca. Vučić je veoma vešt političar i svaku situaciju ume da predstavi

HAŠKI TRIBUNAL

Sudski utvrđene činjenice kao naslijeđe

■ **Sve rjeđe se čuje da neko javno i govori o Haškom tribunalu, a i kada se to radi, ljudi su uglavnom vrlo kritični. Da li je rad tog suda imao pozitivne strane?**

Ne treba sporiti ulogu Tribunala i ne slažem se sa jakim odijumom nakon nekoliko poslednjih presuda, slučajevi Gotovina, Perišić, Simatović i Stanišić, Haradinaj... Tribunal jeste propustio priliku da učini mnogo više. Ali, njegova najveća dragocenost je u prikupljanju dokumentacije. Možda se ta dokumentacija ne koristi dovoljno, ali ono što je izvučeno iz državnih arhiva će za

neke buduće generacije biti osnova za suočavanje sa prošlošću. Sudski utvrđene činjenice možda jesu trenutno sa vrlo puno truda u Srbiji, ali i drugim državama regiona, pervertirane, pokušavaju da ih obesmisle, ali to što je zapisano niko ne može uzeti. Dakle, da se vratim na suočavanje sa prošlošću, sadašnja generacija je pokazala da nismo sposobni za taj proces ili da napravimo neki značajan iskorak. Mislim da smo mi, posebno sa poslednjim presudama Tribunala, došli do krajnjih granica i da je u redu da priznamo da smo učinili najviše što smo mogli. ■

na način koji njemu politički koristi. Videli smo umerenu, trezvenu i odgovornu reakciju Vučića nakon Srebrnice, ali mediji koji su pod njegovom kontrolom su govorili suprotno. Njegove poruke bile su intonirane ka međunarodnoj zajednici. Za unutrašnju upotrebu, njegovi saradnici i Dodik koji je maltene pridruženi član vlade Srbije, slali su potpuno suprotne poruke. Ovde je tenzija bila užasno snažna. Međunarodna zajednica ceni što je on tamo otišao i to će mu upisati kao poen. Osim samog čina odlaska rekla bih da je slika Hatidže Mehmedović, koja mu stavlja cvet i izgovara to što izgovara, i taj izraz lica Vučića dok ona to radi, ono što treba da pamtimo. Više je Hatidži trebalo snage da okači taj cvet nego njemu da sve to ne ispolitizuje.

■ **U međuvremenu, dok je premijer bio u Bosni, u Beogradu je zabranio okupljanje onih koji su se htjeli prisjetiti žrtava. Nataša**

Kandić je tog dana rekla da se takve vrste zabrane nisu dešavale ni u vrijeme Miloševića. U kojem pravcu se mijenja Srbija?

To je stari recept ove vlade. Jednostavno, kada nevladine organizacije prijave skup, s druge strane to urade neke radikalne struje, problem reše tako da nema nijednog ni drugog. Iz toga izvire priča o vrednosnom sadržaju sadašnje vlade i političkog establišmenta. Ukoliko si za Evropu i želiš da budeš deo EU, i prihvatiš te vrednosti, pre svega kulturu ljudskih prava i vladavine prava, ne može se davati isti značaj i prostor i jednim i drugim. Zabranjujući skup koji je trebao da oda pijetet srebreničkim žrtavama, Srbija i ova vlada su zapravo poslali poruku da smo i mi ekstremisti kao radikali koji su hteli da dođu i mašu mrtvačkim glavama.

■ **Posljednjih godina je došlo i do**

MEDIJSKA MANIPULACIJA

Napad na Vučića u Srebrenici u medijima pod Vučićeovom kontrolom predstavljen je kao pokušaj atentata

tog kolapsa?

Posledice se već vide. Jedna je utisak o nekažnjivosti. Kada pričate sa žrtavama i preživelim sa Kosova, ili ljudima iz Bosne, nemaju utisak da se u Srbiji nešto promenilo. Donošenje oslobađajućih presuda, nepodizanje optužnica protiv onih koji su organizovali i planirali zločine, ljudi kao što je general Diković koji su sada vrlo ugledni... sve je to poruka. I ti policajci koji bi možda svedočili o nekim zločinima i žele da rasterete svoju savest, vide jednu takvu osobu pored najmoćnijeg čoveka u državi, i to čitaju kao da nije poželjno da kažu bilo šta jer je interes države da se zločini sakriju. Time je zločin zapravo nagrađen.

■ Zastrašujuće je da smo gotovo isti ovakav intervju mogli uraditi prije 10, 15

“General Diković je paradigma cele te politike i establišmenta, i njihovog razumevanja pomirenja: hajde da pružimo ruku jedni drugima dok hodamo po masovnim grobnicama i da ne pričamo više ništa o tome”

zastoja u procesuiranju ratnih zločina u Srbiji. Šta se dešava na tom polju?

Za poslednjih 18 meseci optuženo je 11 ljudi u 15 optužnica i pet predmeta. Imajući na umu da Tužilaštvo za ratne zločine, po njihovim informacijama, sada ima negde oko 800 potencijalnih predmeta, jasno je da ako se u narednih 10 godina nastavi ovakav trend, neće biti u stanju procesuirati ni 10 odsto predmeta. Treba uzeti u obzir razmere zločina i broj počinitelja koji su ovde. Poznato je da je veliki broj počinitelja iz Bosne došao i dobio državljanstvo u Srbiji. Oni koji su činili zločine na Kosovu su ovde. Dakle, na stotine i stotine počinitelja se šetaju okolo bez nekog straha da će im se nešto desiti.

BEZ PROMJENA

■ Koji su uzroci takvog stanja?

Krenimo od toga da ne postoji politička klima i podrška suđenjima. Naša elita bi najradije da ih nema, što je razumljivo za ovu

političku garnituru, ali manje za prethodne. Ne postoji politička klima podrške svedocima, bivšim vojnicima i policajcima, da svedoče o bivšim kolegama i to je možda jedan od najznačajnijih razloga. Ne postoji formalni sistem zaštite svedoka. Jedinica za zaštitu svedoka u Srbiji je sastavljena od pripadnika Crvenih beretki, Legijinih ljudi ili drugih koje su činile zločine. To je godinama tako. Srbija je jedina zemlja na svetu u kojoj svedoci beže iz sistema zaštite jer se sigurnije osećaju van programa.

Osim te formalne zaštite, postoji i problem sa generalnom klimom u društvu u kojem svedočenje o ratnim zločinima koje su počinile srpske snage nije norma. Nikada nijedan političar od pada Slobodana Miloševića, nije pozvao časne vojnike i policajce da izađu i kažu šta se dešavalo na Kosovu, Bosni i Hrvatskoj. To je patriotski i moralni čin.

■ Šta mogu biti dugoročne posledice

godina. Kao da se uopće ne pomjeramo sa mjesta u ovoj regiji. Ono što je drugačije jeste da je uloženo puno novca, da postoji ko zna koliko organizacija u regionu koje se bave pitanjem suočavanja sa prošlošću, a mi stojimo u mjestu. Kako je to moguće?

Imam isti osećaj. Procesom pomirenja ne bih nazvala odsustvo rata. Po meni je tu bila ključna uloga međunarodne zajednice neposredno nakon ratova, a onda taj proces evropskih integracija koji je potpuno izolovan u odnosu na suočavanje sa onim što nam se desilo tokom '90-ih. Fond pokušava da proces pregovora sa EU-om ispuni i tom temom, odnosno da ubedimo birokrate iz Evropske komisije ili članove Evropskog parlamenta, da proces pregovora Srbije sa EU-om, pregovori o poglavlju 23, koji se odnosi na vladavinu prava, ne može biti isti kao sa drugim zemljama. Odgovori koji dobijamo je da nisu to radili sa Hrvatskom, pa ne mogu ni sa Srbijom.

Mislim da je EU, kao najvažniji međunarodni sagovornik zemalja na Balkanu, nedovoljno ili gotovo nikako iskoristila svoju ulogu i mogućnost da se neka pitanja zaista uredi, i institucionalno i normativno. Konkretno: zakonski okviri koji regulišu prava žrtava kakav postoji u Srbiji, recimo, ne postoji nigde u regionu. Taj zakon je usvojen za vreme Miloševića i on iz kruga korisnika prava isključuje skoro 90 posto civilnih žrtave rata. Mi toliko truda i vremena ulažemo da ubedimo birokrate iz Evrope da je to osnovno pitanje ljudskih prava koje mora da bude rešeno. Ali, čim se pomene nešto vezano za ratne zločine, rat, oni imaju grč na licu. Boje se otvarati ta pitanja sa vladom. Čini se da sve dok teku pregovori Srbije sa Kosovom neće otvoriti druga osetljiva pitanja. ■

NAŠE NASLIJEDE

Iskrivljavanje historije

■ S obzirom na sve što ste rekli, šta ostavljamo novim generacijama? Šta djeca koja su se školovala nakon rata uopće znaju o bliskoj prošlosti?

Nedavno smo radili analizu udžbenika istorije u Srbiji poredeći ih sa činjenicama utvrđenim u Haškom tribunalu. Uspostavilo da do ušiju tih istoričara i autora udžbenika ne dopire ništa od toga. Posebno je ilustrativan primer predstavljanja rata na Kosovu. U udžbenicima istorije rat je predstavljen kao da su kosovski Albanci

oduvek želeli nezavisnost, borili su se protiv srpske vlasti, onda je međunarodna zajednica odlučila da im pomogne te je bombardovala Srbiju, da bi nakon toga Albanci počinili brojne masovne zločine nad nealbancima. Ni spomena o ključnoj epizodi kosovskog rata da je država organizirala zločin nad kosovskim Albancima, a jedna od posledica je i najveća masovna grobnica pronađena u jednom glavnom gradu Evrope, skoro u centru Beograda, na Batajnici. O tome ni reči. ■